

Joaquim Ruyra i l'Institut d'Estudis Catalans

Són dues les imatges que ens vénen al cap quan volem evocar el Ruyra *instituteur*. Una, de deixadesa i desolació, és la sorgida de la ploma i de la imaginació d'un jove i sarcàstic Josep Pla:¹

A la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, quan el veuen entrar, petit, encorbat, grasset, amb aquella expressió tan desolada d'home abandonat, tothom tremola. Els plecs de l'armilla plens de cendra i de llumins apagats, el barret espès de tinya sobre una cara mal afaitada, plena de barbs, les calces com dues boques de canó a la funerala, la corbata a tres quarts de quinze, les ungles vellutadament negres, els ulls mullats d'humors rogencs damunt d'unes bossetes de color de rosa, el bigoti torrat i caigut com una cortina esfilagarsada... Ruyra s'asseu davant la taula. Al mig, hi acaben de posar una plata de dolços. Ruyra és llaminer i es complau, abans d'engolir el producte delicat, de palpar-lo, de constatar la densitat de la crema, de digitejar sobre les gracioses flaqueses de la confitura, de cercar el punt més suau de la crosta de la xocolata.

— Que no mengen? Són una delícia... [...]

Naturalment, ningú no menja. Quins treballs, però, per a fer-li entendre, amb la discreció exigida pel respecte, el desmenjament absolut que de cop i volta s'ha apoderat de la filologia oficial. Carner es troba una mica destemprat. Fabra s'inventa una diabetis ràpidament. Griera parla d'una prescripció facultativa. Esgotades les malalties, el darrer filòleg s'ha de defensar amb una qüestió de principis.

1. J. PLA, «Joaquim Ruyra (una petita aventura literària), 1958-1939», a *Homenots: Primera sèrie*, Barcelona, Destino, 1969, coll. «Obres Completes», vol. XI, p. 104.

Darrere d'aquest retrat no costa gens de veure-hi el gust per la facècia i fins la mala intenció de Josep Carner, company de Secció de Ruyra.² Ell també és el responsable de l'anècdota sobre *la gusarapa*, que reporta Joan Coromines a *Lleures i converses d'un filòleg*. La víctima en aquesta ocasió no va ser Ruyra sinó Lluís Segalà, per bé que l'escriptor va servir d'instrument per a una de les bromes pesades de Carner gràcies a una de les seves habituals explicacions sobre vocables populars. En sentir la definició del terme *gusarapa* que havia donat Ruyra («bestiola feréstega que s'esmuny amagadament a fora de les foscors bosquetanes a fora d'un catau tenebrós o del mig d'un jaç de fullam impenetrable»), a Carner se li va acudir d'anomenar *gusarapa*, per la seva semblança amb l'animaló, la capsa de cartró que contenia les cèdules de noms propis grecs i llatins amb què, en opinió de Coromines, Segalà martiritzava, amb pertinaç insistència, els companys de Secció. Carner no es va poder estar d'amagar-la-hi i de compondre un poema un bon dia que va sortir del cau on ell mateix l'havia entaforada.³

L'altre retrat de Ruyra que ens ve al cap no és tan cruel i injust com el de Pla, però tampoc no crec que li faci justícia. Li devem a Carles Riba, que ens descriu un decrèpit i solitari Ruyra a la darrereria de la vida:⁴

Finida la sessió de l'Institut d'Estudis Catalans, el dúiem a casa seva, llunyana d'un trajecte que no cobria cap transport, en el cotxet de Pompeu Fabra. Un cotxet minúscul, on anàvem els tres amb el xofer i tot d'embalums, entregirats, sobreposats, plegats. Plegat, gemegadís, barbotejant fórmules de gratitud, el trèiem delicadament, difícilment, mig d'esquena, mig de cantó, a la vorera del seu domicili. Aquell home aleshores tenia, no vuitanta anys, sinó vuit-cents, vuit mil. De sobte reprenia l'aplom, la testa de primer, amb aquell mateix gest característic de quan rompia a parlar, i que ara s'associa amb el desplegament de

2. Segons explica L. Julià (*Joaquim Ruyra*, Barcelona, Parsifal, 1996, p. 88), Ruyra no va llegir directament l'escrit de Pla que serviria després per al seu *homenot*, sinó que se'n va assabentar pels amics, però li va doldre especialment per qui en va ser l'inspirador, a qui considerava un excel·lent amic i, sobretot, un bon cristià.

3. El poema que Carner va dedicar al fitxer de Segalà i que reproduïx J. Coromines (*Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor, 1971, p. 408) és el següent:

A poc a poc
guaitant ça i lla
surt del seu cau
sota una tapa
—ai, Segalà
ni un punt no em moc,
sento un rau-rau—
La gusarapa.

4. C. RIBA, «Memòria de Joaquim Ruyra», *Obres completes*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1967.

les naixences; ens feia adéu amb la mà. I altiu malgrat l'encorbament de les espatlles, crescut, ferm, directe darrera la seva mirada, anava cap al seu portal i la seva més salva soledat.

Davant d'aquestes imatges esbiaixades i incompletes vaig creure urgent una descripció precisa i fidedigna de l'activitat que havia realitzat Ruyra durant els vint anys que va ser membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans per tal d'esborrar idees inexactes, visions imprecises i fer justícia a l'excel·lent escriptor i bon coneixedor de la llengua catalana que va ser Ruyra. Amb aquesta finalitat he consultat un total de 693 actes de la Secció Filològica i he anat veient, a mesura que llegia, com en les més de mil pàgines consultades s'alçava un *instituteur* molt diferent d'aquell que feia perdre la gana a Carner, pretextar una diabetis a Fabra i una indisposició a Griera per tal d'evitar menjar uns dolços que ell havia graponejat: un treballador incansable, disciplinat, complidor, bon col·laborador, un home no gens conflictiu —«fill de la pau», segons Riba—, respectuós amb les idees dels altres i fidel al president de la Secció. «Sóc testimoni d'aquesta fidelitat, estic per dir automàtica, amb Pompeu Fabra, amb Nicolau d'Olwer, per tantes hores passades junts, en regular sessió setmanal, a l'Institut d'Estudis Catalans», ens diu Riba.⁵

La incorporació a l'Institut d'Estudis Catalans

Ruyra va ser nomenat membre corresponent de l'Institut el 2 de maig de 1918, amb Miquel Costa i Llobera i Gabriel Alomar, en ple conflicte amb Mn. Antoni M. Alcover. Com a membre corresponent va assistir a tres sessions, en una de les quals sembla que ja va fer les seves primeres aportacions lexicogràfiques. El 12 de desembre del mateix any, per votació unànime, va ser elegit membre adjunt d'Àngel Guimerà. La seva primera compareixença a les sessions de la Secció Filològica va ser el 16 de gener de 1919, en un moment en què es treballava «en l'estudi de grafies de noms propis grecs i llatins», i ben aviat va accedir al càrrec de bibliotecari (el 31 de juliol següent), a la mort de Frederic Clascar.

El seu nomenament com a membre numerari no seria efectiu fins al 14 de març de 1930, malgrat que la presentació de la seva candidatura per ocupar a títol definitiu la vacant de Guimerà havia estat feta el 23 de setembre de 1926 i l'acord de nomenar-lo s'havia pres el 4 de gener de 1928. Enmig hi va haver els anys durs de la dictadura de Primo de Rivera, un temps que, malgrat la inactivitat general de l'Institut, va ser força productiu per a la Secció Filològica: són els anys de la confecció del *Diccionari general de la llengua catalana*

5. C. RIBA, «Memòria de Joaquim Ruyra», *Obres...*, 1967.

de Pompeu Fabra. En aquell temps també es va donar el primer conflicte greu amb Antoni Griera, del qual, en part, va ser detonant la decisió de nomenar Ruyra membre numerari.

S'han donat diverses raons per explicar l'entrada de Ruyra a l'Institut.. Segons Balcells-Pujol, cal veure el seu nomenament com una mostra de la preocupació que l'Institut tenia l'any 1918 per mantenir «l'equilibri politicoideològic que preservés l'autoritat a l'Institut per damunt de les desevinences partidistes, com s'havia fet en l'etapa fundacional, sense que això suposés naturalment, qüestionar l'hegemonia de la Lliga».⁶ L'Institut hauria volgut apaivagar les suspicàcies que en sectors conservadors i tradicionalistes —especialment balears, però no pas exclusivament— havien desvetllat els conflictes amb Miquel dels Sants Oliver (1914) i Mn. Antoni M. Alcover (1918). El nomenament conjunt de Costa i Ruyra, cristians, conservadors i amics de Mn. Alcover, i d'Alomar, intel·lectual d'esquerrres i enemic declarat d'aquest, no seria doncs fruit de la mera coincidència. Per Julià, en canvi, la raó «és el reconeixement a la seva obra i a la postura propera a les Normes de l'Institut que ha mantingut al llarg de la seva vida».⁷ Així, amb el nomenament de Ruyra l'Institut hauria buscat mitigar o fins silenciar les veus dels antinormistes que, després de la destitució de Mn. Alcover, s'havien deixat sentir encara amb més força. Però sembla que això no es va aconseguir, perquè, com Ruyra confessava amb tristor a Mn. Josep Palomer l'any 1919, «el fet d'haver entrar a formar part de l'Institut m'ha proporcionat ja alguns enemics, cosa que no m'estranya en aquesta terra de capelletes literàries». No obstant això, l'elecció de Ruyra va ser molt encertada, perquè va ser un home conciliador i un fidel col·laborador de l'equip directiu de la Secció Filològica, amb Pompeu Fabra al capdavant, com es veurà tot seguit.

Els problemes de la Secció Filològica

Els anys que Ruyra va ser membre de l'Institut van ser anys difícils per a la institució i per a Catalunya. Van haver de trampejar una dictadura i una guerra civil. Però no va ser únicament la situació política del país allò que va posar pals a les rodes al funcionament normal de la Secció Filològica durant aquells anys, sinó que tot un seguit d'esdeveniments van mantenir en constant conflicte els seus membres. Ruyra va haver de prendre partit en la majoria de situacions conflictives i gairebé sempre ho va fer del costat de la direcció. Amb Pompeu Fabra, Lluís Nicolau d'Oliver i Jaume Bofill i Mates,

6. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I: 1907-1942, Barcelona-Catarroja, Afers, 2002, p.109.

7. L. JULIÀ, *Joaquim Ruyra*, 1996, p. 85

primerament, i amb els dos primers i Carles Riba, després, van neutralitzar les intrigues dels tres exbecaris de la Diputació de Barcelona, Manuel de Montoliu, Pere Barnils i Antoni Griera, i, en concret, del darrer. Els principals conflictes en què es va trobar implicat Ruyra com a membre de la Secció Filològica van ser els següents: el projecte de creació d'una Societat Catalana de Filologia; la carta difamatòria sobre Fabra de Griera a Josep M. Milà i Camps; l'expedient que se li va incoar a Griera per utilitzar en benefici propi materials de l'Institut, i, per últim, el conflicte d'interessos creat per la confecció del *Diccionari català-valencià-balear*.

a) El projecte de la Societat Catalana de Filologia

Sembla que pels volts de l'estiu de 1919 el jesuïta Josep Calveras va voler crear una societat filològica que no va arribar a bon port, probablement per la intervenció de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, però que va ser la llavor de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura, de la qual Calveras en va ser secretari (1928-1936). El projecte d'aquesta Societat Catalana de Filologia es coneix gràcies a Narcís Iglésies, que en va trobar els estatuts al fons Calveras de la Biblioteca Balmes.⁸ Vistos avui, no sembla que hi hagi res en els estatuts que pogués haver creat un conflicte d'interessos entre aquesta societat i l'Institut, però sens dubte aleshores, amb massa sectors contraris a la normativa de l'Institut, el fet de veure aparèixer una nova entitat que volia, entre altres coses, «propulsar l'estudi i l'investigació de la llengua catalana: donar-les a conèixer fora de Catalunya i establir un intercanvi metòdic entre els filòlegs catalans i estrangers», i que tenia com a membres Montoliu, Barnils i Griera, va alarmar Fabra, que va posar de seguida fil a l'agulla per desactivar aquest projecte. En una sessió de la Secció (07.08.1919), en la qual hi era present Ruyra, es va posar en coneixement dels assistents els estatuts de la Societat i la circular en què es donava notícia dels seus membres i, «estudiada la identitat del seu pla amb el que té emprès l'Institut», es va acordar per unanimitat enviar als tres tècnics una comunicació on se'ls feia veure la incompatibilitat de càrrecs i se'ls instava a triar en el termini de dos dies a quina de les dues corporacions, Institut o Societat, volien servir. En la sessió següent (14.08.1919) es va informar de la decisió de Montoliu, Barnils i Griera de renunciar a ser membres de la Societat Catalana de Filologia i continuar treballant, en exclusivitat, per a l'Institut.

8. N. IGLÉSIES, *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana*, tesi doctoral llegida al Departament de Filologia i Filosofia de la Universitat de Girona el 24 de maig del 2001.

b) *La carta d'Antoni Griera en contra de Pompeu Fabra*

Joaquim Ruyra també va prendre part en la condemna de la carta difamatòria que Griera va enviar, amb la seva firma i la firma falsificada de Montoliu, al president de la Diputació de Barcelona la tardor de 1926. Sembla que en aquesta carta Griera demanava a Milà i Camps que destituís Fabra com a director de les Oficines Lexicogràfiques i que el nomenés a ell. Segons Miracle, hi acusava a Fabra de ser un catalanista abrindat.⁹ Segons Balcells-Pujol, el degué denunciar de falta d'eficiència i d'estar fent el diccionari normatiu en el seu despatx de la Diputació per compte propi i per encàrrec de Francesc Cambó.¹⁰ En les actes de la Secció Filològica no hi ha constància del contingut d'aquesta carta, però sí que hi figura que va ser llegida en dues sessions (07.10.1926 i 14.10.1926), en la segona de les quals, per votació unànime (amb l'abstenció de Fabra), es va prendre l'acord de condemnar-ne el contingut i de fer un àpat d'homenatge-desgreuge —l'encarregat d'organitzar-lo va ser Nicolau d'Olwer—, «sens perjudici de prendre, quan calgui, altres acords». Entre els motius que van empènyer Griera a redactar aquesta carta hi degué haver el disgust per haver estat postergada un cop més la seva designació com a membre numerari de l'Institut, mentre que Ruyra havia estat proposat, sense oposició, per ocupar a títol definitiu la vacant d'Àngel Guimerà (23.09.1926).

En l'altre acord que la Secció va prendre a propòsit de l'afer Griera, també hi va participar Ruyra. Atenent-se al reglament, la Secció va demanar que, vist que Griera no havia assistit a cap de les sessions des del 5 d'agost de 1926, se'l donés de baixa com a membre adjunt, cosa que es va fer en l'únic ple celebrat l'any 1928. Ruyra ja havia donat abans mostres de disgust davant l'actitud vanitosa de Griera amb relació a Fabra i a Mn. Alcover i la hi havia retreta per carta. En aquesta carta, de l'any 1925 i no pas del 1924 com pensa Julià, s'hi fa referència a una carta anterior que Griera va escriure a Mn. Alcover (7.9.1925), en la qual li deia amb petulància: «Davant el món científic ni En Fabra, ídol de la política catalanista, ni V., protegit del Rei i del Directori, representen la Filologia Catalana: els representants som En Montoliu i jo.» Ruyra va considerar el fet d'escriure aquesta carta i d'enviar-la un acte d'immodèstia i, sobretot, d'imprudència i així li ho va deixar entendre a Griera:¹¹

Ella bastava a enemistar-lo amb l'un i l'altre d'aquests filòlegs, i no veig que això pogués remeiar cap mal de vostè, sinó, al contrari, abocar-lo a una situació més i més difícil. Va donar-se un esglai pueril, d'aquells que el món difícilment perdona. Va deixar entendre que vostè presumia de valer més que aquells

9. J. MIRACLE, *Pompeu Fabra*, Barcelona, Aymà, 1968, p. 536.

10. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, 2002, p. 216-217.

11. L. JULIÀ (ed.), *Epistolari de Joaquim Ruyra*, Barcelona, Curial, 1995, p. 202.

mestres, i manifestar aquesta mena de presumcions és sempre de mal gust i d'efectes contraproductius. Mai no és un hom mateix qui té dret a graduar-se i classificar-se al davant dels altres. Aquestes presumcions, és cristià no fomentar-les dintre el propi cor, i, si un hom les hi té, ha de procurar, almenys, amagar-les i deixar que les pròpies obres i els doctes que les estudiïn es cuidin de fer un elogi que en la nostra boca mai no sona bé.

c) *L'expedient obert a Griera*

El conflicte de Griera amb l'Institut es va perllongar set anys més, perquè va continuar col·laborant-hi com a tècnic de les Oficines Lexicogràfiques, càrrec que ja havia ocupat abans de ser nomenat membre adjunt, fins a l'agost de 1935, que se li va rescindir el contracte, també per decisió unànime de la Secció Filològica. El detonant d'aquest últim episodi va ser la publicació del *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, de Griera. En una sessió de la Secció Filològica (18.06.1935), a la qual Ruyra va assistir, es va denunciar aquesta edició, feta «amb material de les dites Oficines, i així sense haver demanat autorització a llur Director, ni tan sols dir-ne un mot en el pròleg del primer volum ja imprès i a punt d'ésser llançat al públic», i es va acordar demanar al president de l'Institut que advertís la casa editora del *Tresor* perquè s'abstingués de tirar endavant la publicació. En les sessions següents es va parlar de l'expedient que, després de canviar impressions amb el president i el secretari general de l'entitat, s'havia decidit incoar a Griera (01.07.1935, 08.07.1935, 23.08.1935). En totes, va ser-hi present Ruyra, i també hi va ser en l'última en què es va tractar d'aquest tema (24.08.1935), on es van prendre, per unanimitat, els següents acords:

La Secció per unanimitat estima que li cal prescindir dels serveis de Mn. Antoni Griera a les seves Oficines Lexicogràfiques a partir de la present data i per tant, acorda: 1r) notificar-ho a l'interessat; 2n) ordenar al Sr. Comptador de l'IEC que supprimeixi el nom de Mn. Antoni Griera de la nòmina de personal de les Oficines Lexicogràfiques.

d) *La subvenció al Diccionari català-valencià-balear*¹²

Quan Francesc de B. Moll, després de la mort de Mn. Alcover, es va adreçar a l'Institut per demanar que aquesta entitat contribuís a eixugar el

12. Per a més informació sobre la història del *Diccionari català-valencià-balear* abans de la guerra civil espanyola vegeu: M. SEGARRA, *Pompeu Fabra: L'enginy al servei de la llengua*, Barcelona, Empúries, 1998, p. 179-186.

dèficit de l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*, que pujava 10.000 PTA (60 €), alguns membres de la Secció Filològica es van alarmar per la competència que hi podria haver entre aquest diccionari i el *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra. Aquest diccionari havia començat a veure la llum en fascicles —el primer dels quals havia sortit al carrer el novembre de 1930— i estava a punt d'aparèixer l'edició definitiva, en un volum. Es volia que, a l'espera del diccionari gros de l'Institut, aquell que s'estava confeccionant en les Oficines Lexicogràfiques i que la dictadura de Primo de Rivera havia alenit, tothom —tant catalans com valencians i balears— prenguessin el diccionari Fabra com a model i li reconeguessin autoritat normativa. Per això consideraven molt perillosa l'existència d'un altre diccionari que, atès el prestigi del seu impulsor i la competència del seu continuador, pogués convertir-se també en una obra de referència. Per poder-ho evitar van intentar convertir aquest diccionari en una obra d'autor —d'autor mort, és clar— i publicar-ne una selecció de materials i, quan Moll s'hi va negar, van fer mans i mànigues perquè cap institució pública catalana n'assumís el deute contret.

Joaquim Ruyra va fer costat a Fabra i als altres membres de la Secció en totes les decisions que es van prendre a propòsit del *Diccionari català-valencià-balear*, malgrat haver estat amic de Mn. Alcover i d'haver col·laborat en l'obra del Diccionari des de bon començament. Va votar favorablement la decisió (23.07.1932) que «essent el Diccionari publicat en ortografia diferent de la de l'Institut i sense subjecció a les seves normes, és una obra que l'Institut no pot recomanar, com a pertorbadora que és del lector i escriptor català i per tant no pot subvencionar-la», i també la declaració que, vist «l'alt interès dels materials aplegats per Mn. Alcover i els seus col·laboradors, l'Institut veuria amb gust que aquests materials —en altre temps estatjats a l'Institut— fossin publicats a la Biblioteca Filològica, en la mateixa forma que el *Diccionari Aguiló*», per a la qual publicació «podria encarregar-se de la tria i edició el mateix Sr. Moll». Un any més tard, després dels intents fallits de Moll per aconseguir que el Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la Universitat Autònoma de Barcelona li subvencionessin el Diccionari, quan ell mateix, a instàncies de Joan Coromines, es va adreçar per segon cop a la Secció Filològica, i aquesta va prendre l'acord unànime de ratificar-se en la decisió anterior d'incloure una tria dels materials d'Alcover en la col·lecció Biblioteca Filològica (23.07.1932), Ruyra també va subscriure l'acord abusiu de no fer-se càrrec de «cap dels compromisos que puguin haver contret el Sr. Moll i en el seu temps el mateix Mn. Alcover, sobre el material publicat o per publicar». En la sessió següent de la Secció Filològica, i després d'una reunió fallida de Moll amb Fabra i Nicolau d'Olwer i d'una altra carta d'aquest a la Secció Filològica, Ruyra es va afegir a la ratificació dels «acords de 20 de juliol de 1932 i 16 de setembre propassat, amb el ben entès que mai en tot cas

la publicació correspondria més que als materials de primera mà i d'un real valor científic».

Crec que en aquestes votacions de Ruyra en contra de la subvenció al *Diccionari català-valencià-balear* no hi va haver cap decisió irreflexiva, presa simplement per fer costat a la majoria. Ell sempre va cooperar amb Pompeu Fabra en l'elaboració del Diccionari de l'Institut. Va participar activament en els debats sobre qüestions lèxiques i lexicogràfiques que durant els sis anys de la dictadura van tenir ocupats a part dels membres de la Secció Filològica i que van servir per a la confecció del *Diccionari general de la llengua catalana* de Fabra. Més endavant, després de la rescissió del contracte a Antoni Griera, Ruyra va veure amb bons ulls la decisió de Fabra de reorganitzar les Oficines Lexicogràfiques (26.08.1935) «per a emprendre tan aviat com es pugui la redacció del Diccionari General de la llengua», i va ser present en nou de les onze sessions que la Secció Filològica va dedicar a debatre aquesta qüestió. També va ser present en la sessió anterior al cop d'estat militar del 18 de juliol de 1936 (09.07.1936), en què, davant la impossibilitat de seguir amb els treballs lexicogràfics, es va prendre la decisió de donar autoritat normativa al *Diccionari* Fabra, de fer-ne les modificacions i addicions que calgués, i d'estudiar la manera de fer-les arribar a les impremtes i al públic.

e) *Una sola discrepància: la designació de Carles Riba*

Joaquim Ruyra sempre va donar suport a les decisions majoritàries de la Secció Filològica. Si més no, això és el que deixa entendre el contingut de les actes.¹³ Sembla, però, que en una ocasió en va discrepar. Es tracta de la designació de Carles Riba per proveir la vacant de Mn. Alcover. Sembla que en una sessió de la Secció es va discutir la conveniència de designar dos adjunts, un de Mn. Alcover i un altre de Josep Carner (08.10.1931). La primera adjuntia hauria de ser per a Manuel de Montoliu; la segona, per a Carles Riba. Però no tothom degué estar-hi d'acord, i finalment només es va posar a votació una de les adjunties, la de Mn. Alcover, per a la qual es van presentar tres candidats. A més de Riba i Montoliu, hi havia Carles Grandó. El primer va ser elegit per majoria (3 vots), mentre que els altres dos van obtenir un vot cadascun. L'ambigüitat de l'acta corresponent a la sessió (15.02.1932) no deixa conèixer com devia anar el repartiment dels vots, però no costa gens d'imaginar. Els tres

13. Les actes de la Secció Filològica anteriors a la guerra civil espanyola, a diferència de les de l'Institut, són breus i no gens explícites. Aquesta brevetat i poca concreció no crec que fossin gratuïtes. La intenció —probablement evitar que algunes decisions controvertides es poguessin filtrar als altres membres de l'IEC— ha amagat també als ulls dels investigadors actuals el que realment degué passar en molts afers i ha deixat la porta oberta a la interpretació i a la suposició.

vots obtinguts per Riba li van ser atorgats pel grup de poder de la Secció, és a dir, per la tríada Fabra, Bofill i Nicolau d'Olwer. La incògnita és a qui va donar el seu vot Ruyra, a Carles Cardó o a Manuel de Montoliu. Probablement a aquest darrer. Crec que, si Ruyra li va negar el vot a Riba, per qui sentia afecte i admiració, degué ser perquè considerava que l'exbecari de la Diputació de Barcelona tenia prou mèrits i, sobretot, antiguitat, per cobrir la vacant deixada per Mn. Alcover.

Un afer de l'Institut: la destitució d'Eugeni d'Ors

He dit que Ruyra va ser un home no gens conflictiu i d'una fidelitat indestructible a Fabra, les decisions del qual va acatar sense queixa, però per damunt de tot va ser un home honest i amb un sentit molt arrelat de justícia. D'aquestes qualitats, en va donar mostra en el conflicte de l'Institut amb Eugeni d'Ors, en el qual, si bé va prendre part activa, al costat del seu amic el metge Ramon Turró, enemic declarat del secretari general, va actuar-hi força equànimement, i, si es va decidir per exigir la dimissió d'Ors, va ser, segons sembla, per fidelitat a Catalunya i a les seves institucions. La dimissió-destitució d'Ors de la Direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, el gener de 1920, va desfermar una ferotge cacera per l'home que va arribar a institucions que en teoria eren autònomes del poder polític com l'Escola de Bibliotecàries i l'Institut d'Estudis Catalans, on el van fer fora de la Secretaria General amb pretextos totalment irrisoris.¹⁴ El conflicte amb aquesta institució va començar poc després de l'assemblea de la Mancomunitat. El 22 de gener en una sessió presidida per Puig i Cadafalch, Nicolau d'Olwer va llegir una carta d'Ors en què, per tal d'evitar que els esdeveniments poguessin portar molèsties a l'Institut, posava el seu càrrec a disposició del ple. En aquest moment, però, no es va prendre la decisió d'obligar-lo a dimitir, perquè els assistents (per set vots contra tres) van considerar que no tenien competència «per resoldre la qüestió plantejada», però que la seva «permanència a la secretaria general podria donar lloc a dificultats per a la perfecta vida de relació de l'Institut». En opinió de Balcells-Pujol, la declaració era una clara invitació a la dimissió. El nomenament, en la mateixa sessió, de Ramon d'Alòs-Moner com a membre numerari també es degué fer pensant substituir Ors. En contra del que sospiten Balcells-Pujol, Ruyra no va restar al marge d'aquell afer. Ell va ser un dels set assistents que van considerar una font de futurs conflictes la permanència d'Ors al capdavant de la Secretaria General i ho va fer influït, com ell mateix va declarar, per la lectura d'un article d'Ors a *La Publicitat*. Si bé no es va abstenir en aquesta pri-

14. Per a més informació sobre aquest greu afer que va excedir els límits de l'IEC vegeu A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, 2002, p. 101-114.

mera votació, sí que ho va fer en el segon dels quatre plens que es van fer sobre la qüestió de la Secretaria General. En aquest ple, en el qual Turró va presentar una sèrie de càrrecs referents a l'actuació d'Ors com a secretari general, Ruyra es va abstenir, en justícia, «perquè no vaig voler fer-me jutge d'uns fets que no coneixia». En la sessió del 15 d'abril de 1920, i darrere, Ruyra, que fins aquell moment s'havia limitat a votar amb la majoria o a abstenir-se per no creure's competent, va fer una llarga explicació a propòsit de la declaració que Pere Coromines havia fet, on aquest argumentava, en defensa d'Ors, que els acords presos en sessions anteriors, i contraris al secretari general, calia atribuir-los a mòbils externs a l'Institut. En la seva declaració Ruyra posava en evidència les dificultats per establir uns límits precisos entre els conceptes d'externalitat i internalitat, es preguntava fins a quin grau l'Institut era autònom amb relació a la Diputació que l'havia creat i que li havia donat les normes d'internalitat i d'externalitat, i amb relació a la seva substituta, la Mancomunitat; i responia que els fills —és a dir els membres de l'Institut— no podien en justícia restar indiferents davant d'un antagonisme amb la mare —la Mancomunitat— i per això s'havien de pronunciar a favor d'aquesta i en contra d'aquell que havia gosat qüestionar-ne l'autoritat. Ruyra acabava el seu parlament, reproduït quasi íntegrament en acta,¹⁵ insistint en la necessitat «que es vagi a la renovació del càrrec de Secretari general». Com que la declaració va resultar massa llarga i complexa per ser posada a votació, se li va demanar que fes una proposta per escrit i signada, cosa que va fer, amb l'ajut de Turró. La proposta de Ruyra redactada per aquell, després d'una breu discussió, va ser posada a votació i aprovada per onze vots a favor, tres en contra i una abstenció. En la mateixa sessió va ser elegit com a secretari Ramon d'Alòs-Moner per onze vots, enfront dels dos oponents per Ors i un per Turró, probablement del seu amic, Joaquim Ruyra.

Les aportacions de Ruyra a la Secció Filològica

He dit que Ruyra va ser un home feiner i complidor. L'endemà d'haver accedit a l'Institut, ja es degué marcar un programa d'actuació que el va portar a acceptar, amb disciplina i bonhomia, les obligacions que determinaven els seus càrrecs, primerament com a membre adjunt i bibliotecari, després com a membre numerari. Va assistir amb una assiduitat sorprenent a les sessions de la Secció Filològica i als plenaris de l'Institut, atesa la seva salut precària i les seves responsabilitats com a propietari rural. La regularitat amb què hi va comparèixer només és comparable a l'assiduitat del president de la

15. Vegeu l'acta de la sessió general del dia 15 d'abril de 1920 a les actes del Ple, llibre 11, p. 216-218.

Secció, Pompeu Fabra. Un exemple de la seva capacitat de feina i de la rapidesa amb què solia complir els encàrrecs que li feien, la tenim en la confecció de la biografia de Joan Maragall. En una sessió de la Secció Filològica (14.03.1932) es va prendre la decisió de redactar, per a la commemoració del 25è aniversari de l'Institut que s'esqueia aquell mateix any, les biografies dels quatre membres de la Secció que havien mort. Fabra hauria de fer la de Mn. Alcover; Nicolau d'Olwer, la de Frederic Clascar; Riba, la d'Àngel Guimerà, i, finalment, Ruyra, la de Joan Maragall. El primer a enllestir la seva biografia va ser Ruyra, que la va presentar a examen deu sessions més tard (23.05.1932). Els altres les van presentar fora de termini: Nicolau d'Olwer, dos anys més tard (25.05.1934); Fabra, gairebé tres anys després (04.03.1935); i, finalment, Riba, tres anys i dos mesos després (02.07.1935).

a) *L'assistència a les sessions de la Secció Filològica*

De les 693 actes de la Secció Filològica, que abracen el període comprès entre el 16 de gener de 1919, dia que Ruyra hi va comparèixer per primera vegada després del seu nomenament com a membre adjunt d'Àngel Guimerà, fins al 6 de febrer de 1937, dia que s'acaben les actes a causa de la guerra, se'n fa referència en un total de 585 actes, és a dir que Ruyra va ser present en el 84,4 % de les sessions de la Secció Filològica. Sembla que només hi va deixar d'assistir, de manera sistemàtica, un cop a l'any pel juliol —temps de la recollida del suro a les Gavarres, on tenia extensions d'alzinars— i, ocasionalment, a causa d'una malaltia o per un greu trasbals. Per exemple, l'incendi que es va declarar al Montnegre i a les Gavarres el 4 d'agost de 1928 el va obligar a absentar-se de l'Institut durant set mesos. L'última sessió a la qual va assistir va ser la del 3 de maig i es va tornar a incorporar als treballs de la Secció el 29 de novembre. Com explica Julià,¹⁶ durant aquest temps Ruyra va estar molt ocupat. Va organitzar una campanya de recollida de diners a la premsa (a *La Veu* i a *La Publicitat*), que va durar fins al gener de 1929. També se li van retre dos homenatges: el Festival Pro-Gavarres, celebrat el 20 d'octubre al Palau de la Música a iniciativa de l'Orfeó Català; i l'edició, el mes de novembre, de les seves últimes proses amb el títol *Entre flames*, per encàrrec de Josep Maria Junoy. A causa del primer avís del que seria un greu atac cardíac va deixar d'assistir a les dues últimes sessions del febrer de 1929. L'estiu d'aquell mateix any va morir la seva germana Maria i ell va patir un gravíssim infart que el va apartar de la feina fins al mes de desembre. Llevat d'aquestes comptades absències per raons de força major, Ruyra va ser un habitual de les sessions de la Secció Filològica i un col·laborador imprescindible de Fabra en els dos pe-

16. L. JULIÀ, *Joaquim Ruyra*, 1996, p. 91-93.

ríodes més durs i difícils pels quals va passar l'Institut d'Estudis Catalans, la Secció Filològica i Catalunya: la dictadura de Primo de Rivera, la República i la Guerra Civil espanyola. En el primer període, les seves consultes i aclariments lèxics van distreure el personal; en el segon, les aportacions sintàctiques a unes normes sintàctiques que sembla que va començar a preparar Pompeu Fabra van ser constants, malgrat l'edat i les penúries econòmiques per les quals va haver de passar per culpa de l'espoliació del seu patrimoni.

b) *La feina de Ruyra dins de la Secció Filològica*

Ruyra va tenir dos grans amors pel que fa a l'estudi de la llengua catalana: el lèxic, primordialment de la llengua viva, i la sintaxi. Riba ja va assenyalar aquests dos centres d'interès, per bé que no va ser del tot just en la valoració de les seves habilitats:

Compareixia ara i adés a les sessions amb llargues llistes de mots i de girs, en concienzosa contribució a l'aplega de materials per al diccionari. També, més curiosament, ens portava veritables fulles d'experiment per a la solució de problemes sintàctics; un experiment que de vegades ens deixava atònits per la seva grauitat, i que jo en diria d'escaquista, si no hagués estat més pregonament de poeta.

Cap dels treballs que va fer sobre lèxic i sintaxi van ser per encàrrec de la Secció Filològica. Tampoc no se li va confiar ni la direcció ni la supervisió de les diferents feines que durant aquells anys van dur a terme les Oficines Lexicogràfiques, al davant de les quals hi va ser en tot moment Fabra i altres col·laboradors seus (Griera, Riba, Montoliu, Casacuberta, Coromines): *Diccionari Aguiló*, *Atlas Lingüístic*, *Nomenclàtor*, *Butlletí de Dialectologia Catalana*, «Biblioteca Filològica», Oficina de Correcció d'Originals. Tampoc no va prendre part en cap de les comissions que es van muntar en diferents moments per reorganitzar les dites oficines i reorientar algun dels treballs en curs. D'això, com de les decisions importants, sempre se'n van encarregar les dues triades de poder de la Secció durant aquells anys: en primer lloc, la formada per Fabra, Nicolau d'Olwer i Bofill i Mates; després de la mort d'aquest, la formada per Fabra, Nicolau d'Olwer i Riba.

No obstant això, el contingut de la majoria dels vuitanta-tres treballs que va llegir Ruyra en aquell període respon a les dues tasques a què es va dedicar prioritàriament la Secció Filològica: la confecció d'un diccionari general de la llengua catalana i la redacció d'unes normes sintàctiques. Cap de les dues tasques va arribar a bon port, per diverses raons, entre les quals convé destacar les greus vicissituds polítiques.

Si ens atenem a la informació que ens donen les actes, sembla que els anys més productius de Ruyra dins de la Secció, van ser els tres primers (el 1919 va

llegir tretze treballs; el 1920, onze treballs; el 1921, deu treballs), mentre que els menys productius van ser els de la dictadura de Primo de Rivera, però no s'ha d'oblidar que en aquest darrer període hi ha un buit de dos anys en les actes i que, quan n'hi ha, són menys explícites que mai, rutinàries, de vegades mers llistats de paraules. També els anys de la República i de la guerra civil, amb l'excepció de 1931, any que es va superar el nombre de treballs (catorze), són pobres en treballs de Ruyra: sis treballs el 1932; un, el 1933; quatre, el 1934; un, el 1935; cap, el 1936.

La imprecisió i la brevetat de les actes de la Secció Filològica en el període previ a la guerra civil, defectes que es mantenen inalterables a pesar del canvi de secretaris (Carner, Bofill, López-Picó), no ajuden gaire a conèixer les propostes de Ruyra ni tampoc els arguments que va adduir en defensa d'alguns vocables o accepcions. Només he pogut saber quins vocables va presentar a discussió i que Ruyra solia llegir llargues llistes de paraules i accepcions, cosa que degué contrastar amb la sobrietat i concisió de les propostes de Pompeu Fabra. Amb un exemple n'hi haurà prou per imaginar-nos com degueren anar les coses. L'acta de la sessió del dia 3 d'abril de 1927 recull:

Ruyra llegeix notes sobre les paraules: *esclatar, esplotar, esclat, explosió, esclafir, esclafit, encuirar-se, esbornegar, esbornac, esboranc, encanyissar-se, escanyassar-se, engargussar-se, encarcanyar-se, escupidor, engargussar-se, encarcanyar-se, escupidor, escorball, escórrec, escorrensat, escorça, escorxit, salpebrar, escotilló, escotia, escontier, escriidassar, escriidassar-se, escreix, escanar, esquilmar, eixonant, escatir, escrita, encrostar, encrostinar, encrostonar, escudet, escumadora, escorridora, escuradeta, escurribanda, escamisar, esgargamellar-se, esfreixurar-se, esborneiar, esbaneiar-se, esgambi.*

L'acta també recull els pocs vocables que es posaren a discussió per al Diccionari: «S'examinen: *escriú, escriuixir, esfereir, escudrinyar, escuma, espuma.*»

Malgrat que la majoria dels treballs que va llegir Ruyra a les sessions de la Secció Filològica van ser deguts a la seva iniciativa, n'hi ha uns quants que va fer per encàrrec de la Secció. Per exemple, la revisió d'uns quants diccionaris marítims i la confecció de qüestionaris de la vida del mar. També sembla que se li va encarregar de col·laborar amb Lluís Segalà en l'establiment de criteris de transcripció de noms propis llatins i grecs (28.07.1931), és a dir en la famosa *gusarapa*, que ocupava l'atenció dels membres de la Secció Filològica el dia que Ruyra s'hi va incorporar i de la qual encara se'n parlava en l'última sessió (06.02.1937). Quant als diccionaris marítims, sembla que Ruyra es va ocupar de revisar el de Rafael Monjo i Segura, presentat per Bofill, i que no va ser del gust de Fabra, raó per la qual li va demanar a Ruyra que s'ocupés de revisar-lo (30.06.1920). A propòsit de l'estudi encomanat, Ruyra va fer diverses consultes de termes marítims: *llast, sona, llinyar, posta* (26.08.1920). Tres mesos després, «El senyor Ruyra fa remesa a la secció, comentant-lo, del diccionari Ma-

rítim, l'estudi del qual li havia estat encomanat. Hom acorda que es procedeixi a fer els qüestionaris de la vida del mar.» Sembla que de la confecció d'aquests qüestionaris també se'n va ocupar Ruyra, que en sessions posteriors va llegir notes sobre noms d'ocells marins (28.10.1920) i sobre els vocables *alample*, *corriola*, *tonyinaire*, *goler*, *matifoc*, *roc* i *catrast* (04.11.1920).

Ruyra també es va ocupar de revisar el diccionari marítim del seu amic Emerencià Roig i Raventós.

La feina de revisió degué durar més de dos anys, des del 16 de desembre de 1920, que Ruyra «presenta a l'Institut dibuixos nàutics d'Emerencià Roig, amb el *Vocabulari de les construccions i estris afins a la barca de mitjana*», fins al 26 d'abril de 1923, que la Secció Filològica va premiar la *Contribució al vocabulari de la marina catalana*, *ex aequo* amb el *Vocabulari de l'art de la navegació i de la pesca* de Joan Amades. Del fet que Ruyra es va ocupar de revisar aquest vocabulari en tenim notícia no sols per les actes de la Secció Filològica sinó també perquè, entre els seus papers personals, es va trobar una llista de paraules amb el títol *Vocabulari marítim d'E. Roig*, que va ser reproduïda a l'edició de les *Obres completes* de Ruyra, i atribuïda la seva confecció, erròniament, a una consulta del mateix autor.

c) Identificació d'alguns treballs de Ruyra

Dels vuitanta-tres treballs de Ruyra llegits en sessions de la Secció Filològica només n'he trobat uns quants. En primer lloc n'hi ha sis que es troben a l'arxiu de l'Institut. Són els següents:

1. Un manuscrit sense títol de sis pàgines, amb data de 19 d'octubre de 1922, on es donen arguments en contra de les grafies *prendre*, *aprendre*, *reprendre*, *reemprendre*, *comprendre*, *emprendre* i *sorprendre*. Sabem per l'acta corresponent que va ser llegit el mateix dia davant de la Secció Filològica. S'hi tracta el mateix tema que Ruyra ja havia tractat en tres articles publicats a *Catalunya* els anys 1913 i 1914.

2. Un manuscrit de cinc pàgines, amb data del 14 de desembre de 1922, titulat *La família de la por*. Va ser defensat per Ruyra el 13 de setembre en sessió de la Secció Filològica. Sembla que Ruyra va fer una primera versió d'aquest escrit per encapçalar la segona edició de *Marines i boscatges*. L'estudi que es troba reproduït a les *Obres completes* (p. 884-886) és idèntic, sense la nota final sobre «Espasme o pasme».

3. Un manuscrit d'onze pàgines, sense datar, amb el títol *El verb apoyar i els seus similars catalans*. Aquests degué ser el treball que, amb el mateix títol, Ruyra va presentar el 15 de febrer de 1923 davant de la Secció Filològica. És una versió gairebé idèntica a la que es reproduïx a les *Obres completes* (p. 886-893): és més extensa que aquesta, per bé que també incompleta.

4. Un manuscrit de cinc fulls, sense datar, titulat *Fonetització catalana dels substantius llatins terminats en -ulum en l'acusatiu*. L'últim full no es correspon al títol: està dedicat a l'adjectiu *amatent*. Aquest treball resulta difícil d'identificar. No sé si degué ser la contribució de Ruyra a l'estudi que pels volts de l'agost de 1931 la Secció Filològica estava fent sobre com transcriure al català les paraules llatines de la 3a declinació (tema en *n*): *home, vertígen, examen, sang, glúten*, etc. Dins d'aquest escrit de Ruyra figura un petit estudi sobre el resultat que hauria donat en català la paraula llatina *inginem*.

5. Un manuscrit de tres pàgines, escrit per les dues cares, sense datar, titulat *L'imperatiu del verb veure*. L'he trobat a l'interior d'un exemplar de *La Nova Revista* (vol. IX, núm. 31, juliol de 1929), on hi ha un article de Ruyra sobre el mateix tema, però no pas idèntic. Sembla que aquest escrit va ser presentat davant de la Secció Filològica en dues sessions (31.12.1931 i 14.01.1934).

6. Un manuscrit de set pàgines, sense datar, titulat *Estudi de la partícula pronominal hi en el dialecte central*. Probablement va ser llegit en la sessió del 31 de desembre de 1931, atès el que diu l'acta corresponent: «El Sr. Ruyra llegeix una nota sobre les combinacions haver i veure i diversos pronoms i adverbis.»

Feia anys que Ruyra s'interessava pel pronom adverbial *hi*. En va parlar a Mn. Alcover per carta (21.04.1925).¹⁷ També en parlava a l'estudi sobre *El parlar de Blanes* que va escriure com a pròleg a *En Garet a l'enramada* i en l'estudi reformat que amb el mateix títol va ser recollit a les *Obres completes* (p. 828-837).

Els altres treballs presentats per Ruyra a la Secció Filològica es troben entre els seus papers personals —alguns han estat reproduïts, sense identificar, a les *Obres completes*—, o s'han perdut. Caldria fer l'inventari dels que s'han conservat i una més acurada identificació a partir de les indicacions de les actes de la Secció Filològica, com a homenatge al Ruyra lingüista.

MILA SEGARRA
Vocal de la Junta de la Societat Catalana
de Llengua i Literatura

17. L. JULIÀ (ed.), *Epistolari de Joaquim...*, 1995, p. 47-50.